

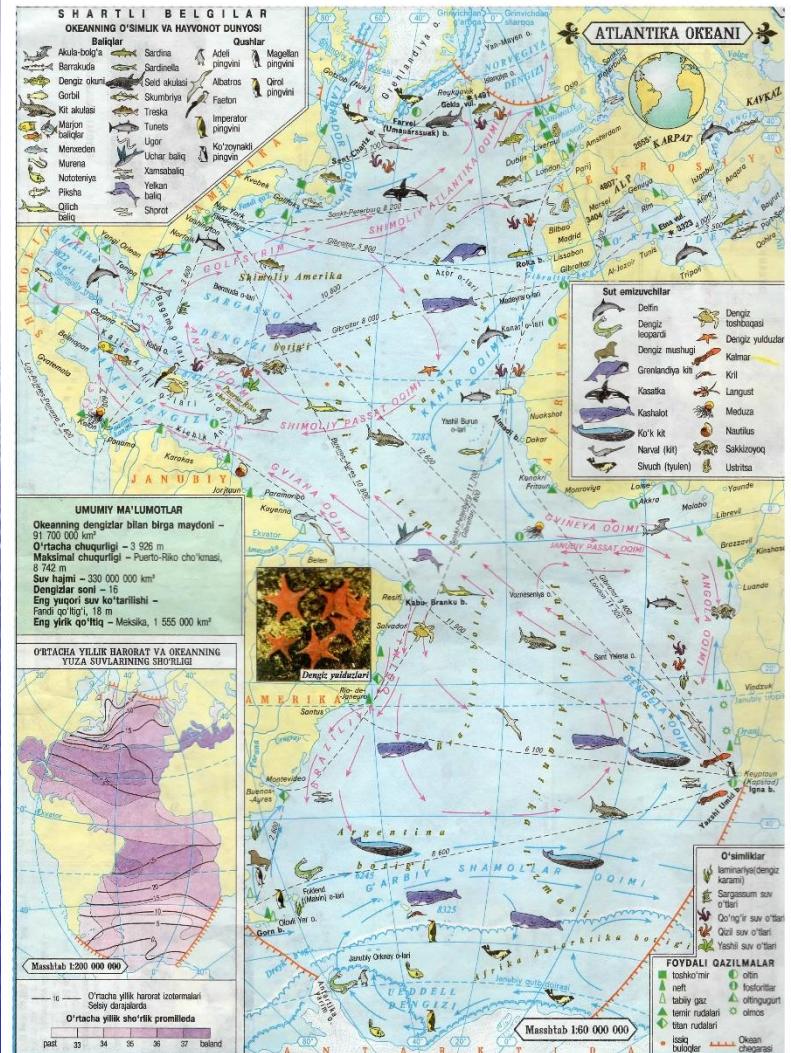
MAVZU: ATLANTIKA OKEANI

REJA:

1. Okeanning geografik o‘rnidagi
xususiyatlari

2. Okean suv osti rel’efi, iqlimining
shakllanishi.

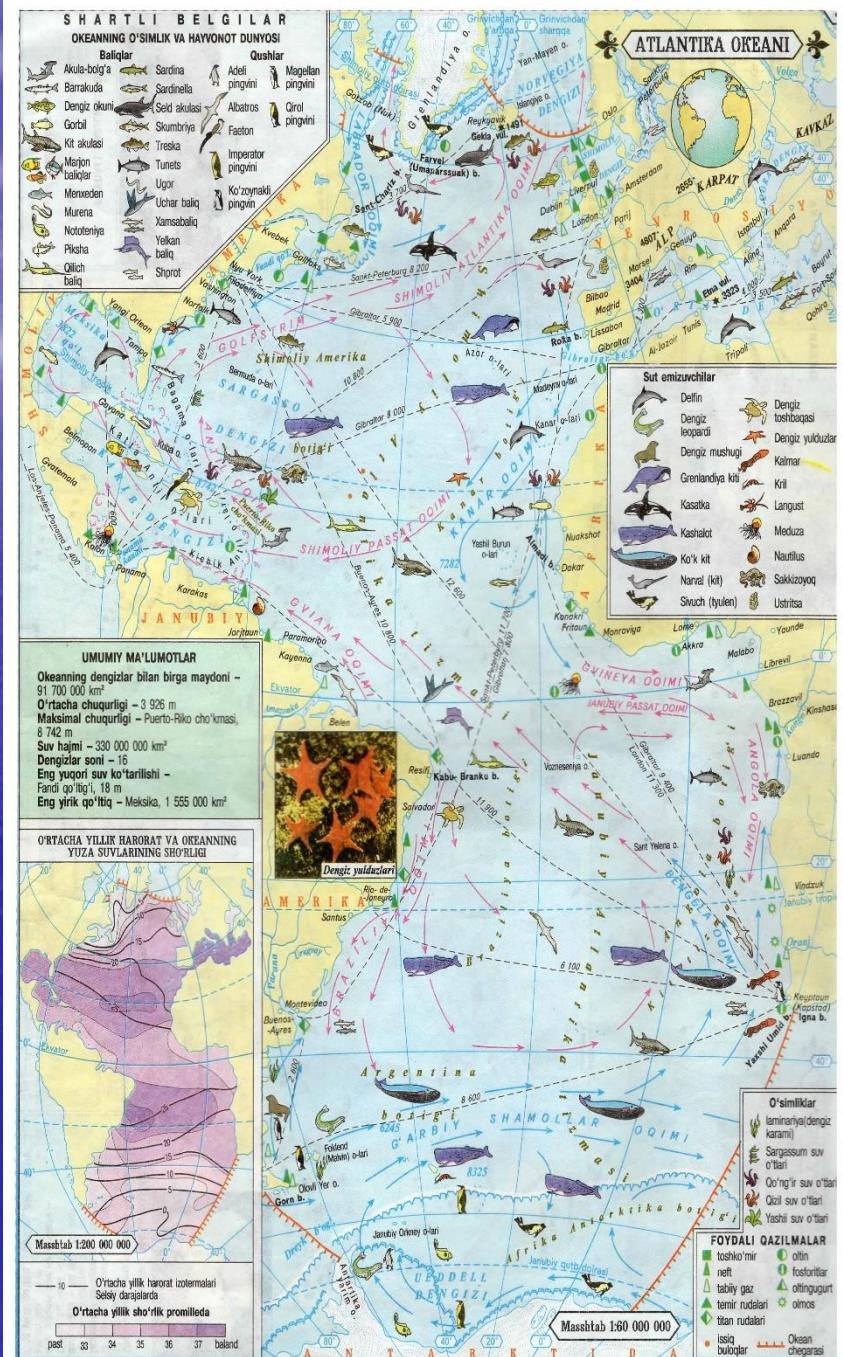
Okeanning geografik o‘rnidagi xususiyatlari

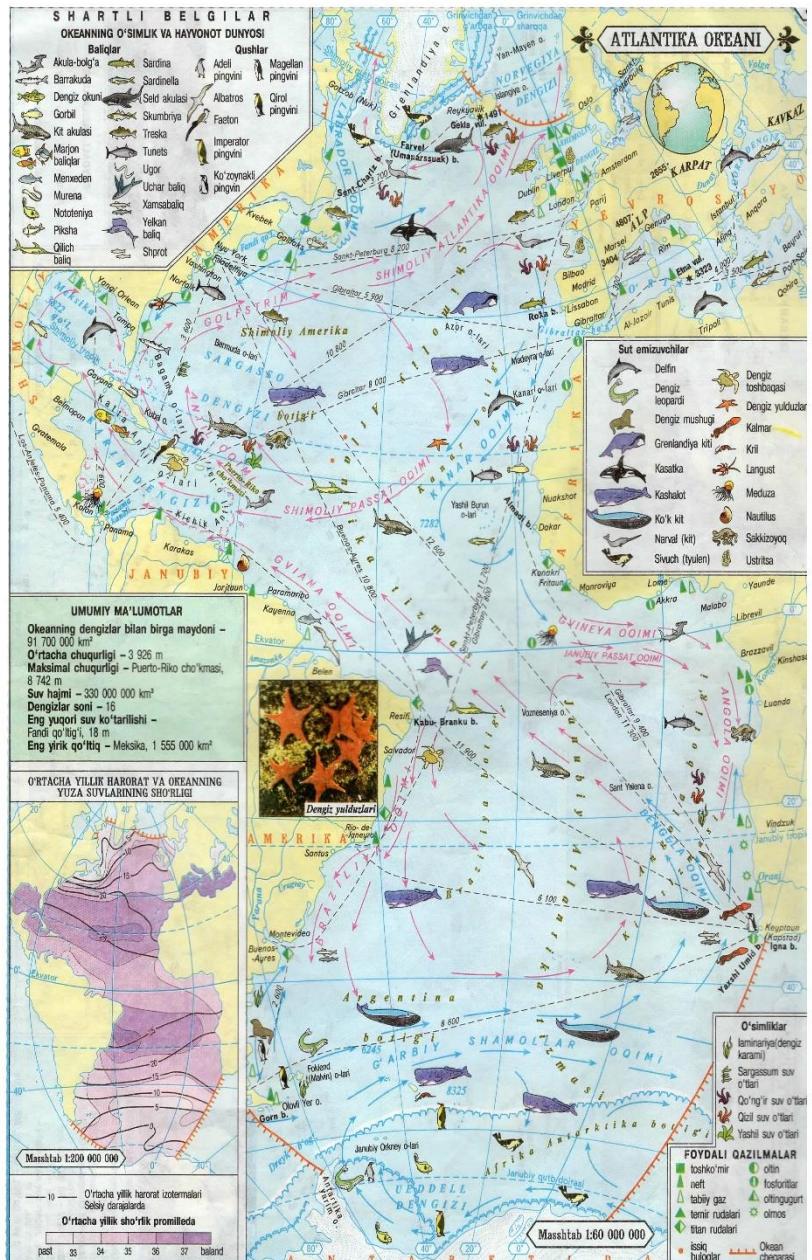

Atlantika okeani Tinch okeanidan keyin, kengligi va chuqurligi bo‘yicha ikkinchi o‘rinda turadi.

Atlantika okeani Amerika, Yevropa, Afrika qit’alarining qirg‘oqlari bilan chegaradosh. Shimolda Shimoliy Muz okeani bilan chegarasi Gudzon bo‘g‘ozi, Denisov va Daniya havzasi, Islandiya orolining janubi, Fugle oroli, Makl-Flanga va Statlan yarim oroli orqali o‘tadi.

**Tinch okeani bilan chegarasi
Dreyk bo‘g‘ozi, Antarktika
yarim oroligacha, Hind
okeani bilan Yaxshi Umid
burni, Afrika materiginining
janubidagi 20° shq. u.
meridianidan Antarktida
qirg‘oqlarigacha o‘tadi. Bu
masofada qirg‘oqlari
Atlantika okeanining
maydoni **91,6 mln km²** ni
tashkil etadi.**

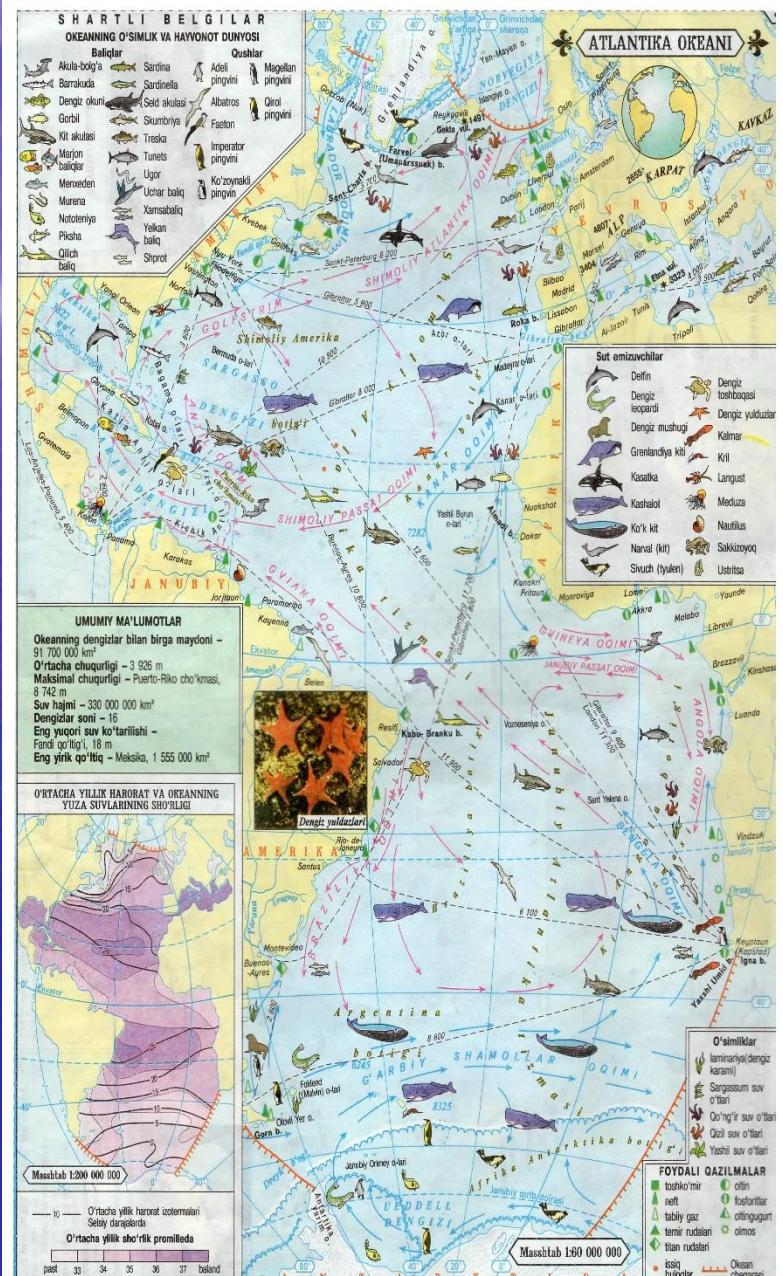

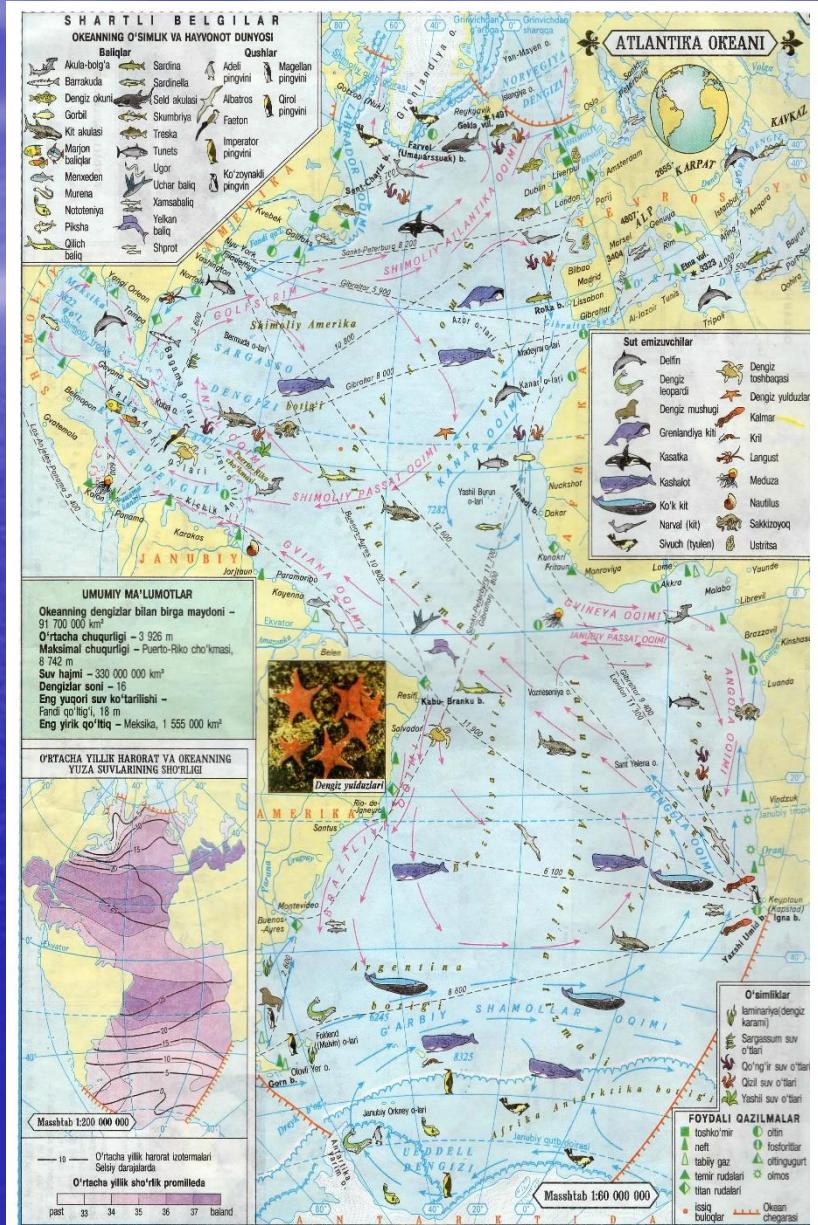
Okeanning o‘rtacha
chuqurligi –**3597 m**, eng
chuqur joyi **8742m** li
Puerto-Riko botig‘i.

Shimoldan Janubga tomon
19000 km masofaga
cho‘zilgan. Atlantika
okeanining Shimoliy qismi
kengroq, Janubiy qismi
esa torayib boradi.

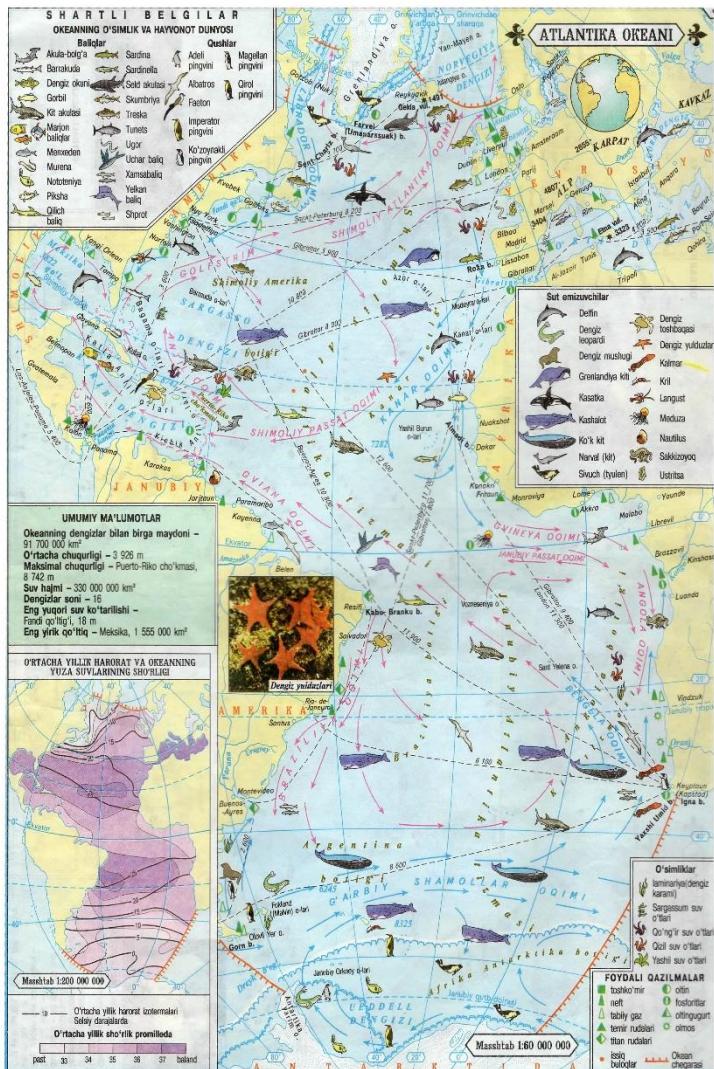
Atlantika okeanining boshqa okeanlardan asosiy farqi dengizlar, orollar va arxipelaglarga boyligidir. Markaziy Amerika atroflarida Katta va Kichik Antil orollari, Folklend, Bermud orollari shular jumlasidandir. Afrika qirg‘oqlarida Kanar, Yashil Burun, Azor, Modeyra, Bijagosh, Annabon, Prinsipi, San-Tome orollari mavjud. Eng yirik orollardan Buyuk Britaniya, Irlandiya, Islandiya, Nyufaundlend, Kuba, Gaiti orollaridir.

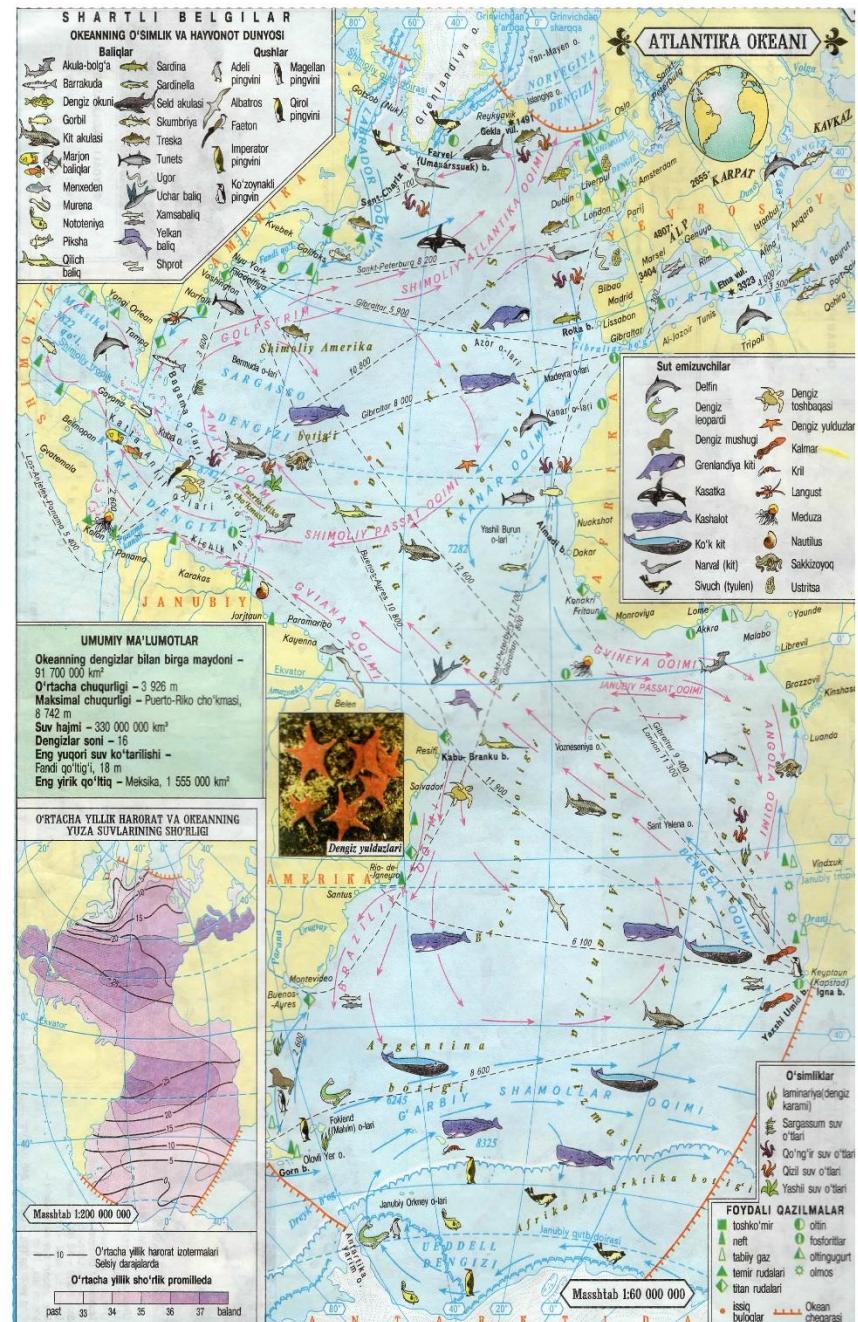
Atlantika okeaniga yirik daryolar: Missisipi, Shimoliy Lavrentiy, Orinoko, Amazonka, La-Plata, Nil, Kongo, Dunay va Reyn daryolari o‘z suвлarini quyadi.

2. Okean suv osti rel'efi, iqlimining shakllanishi

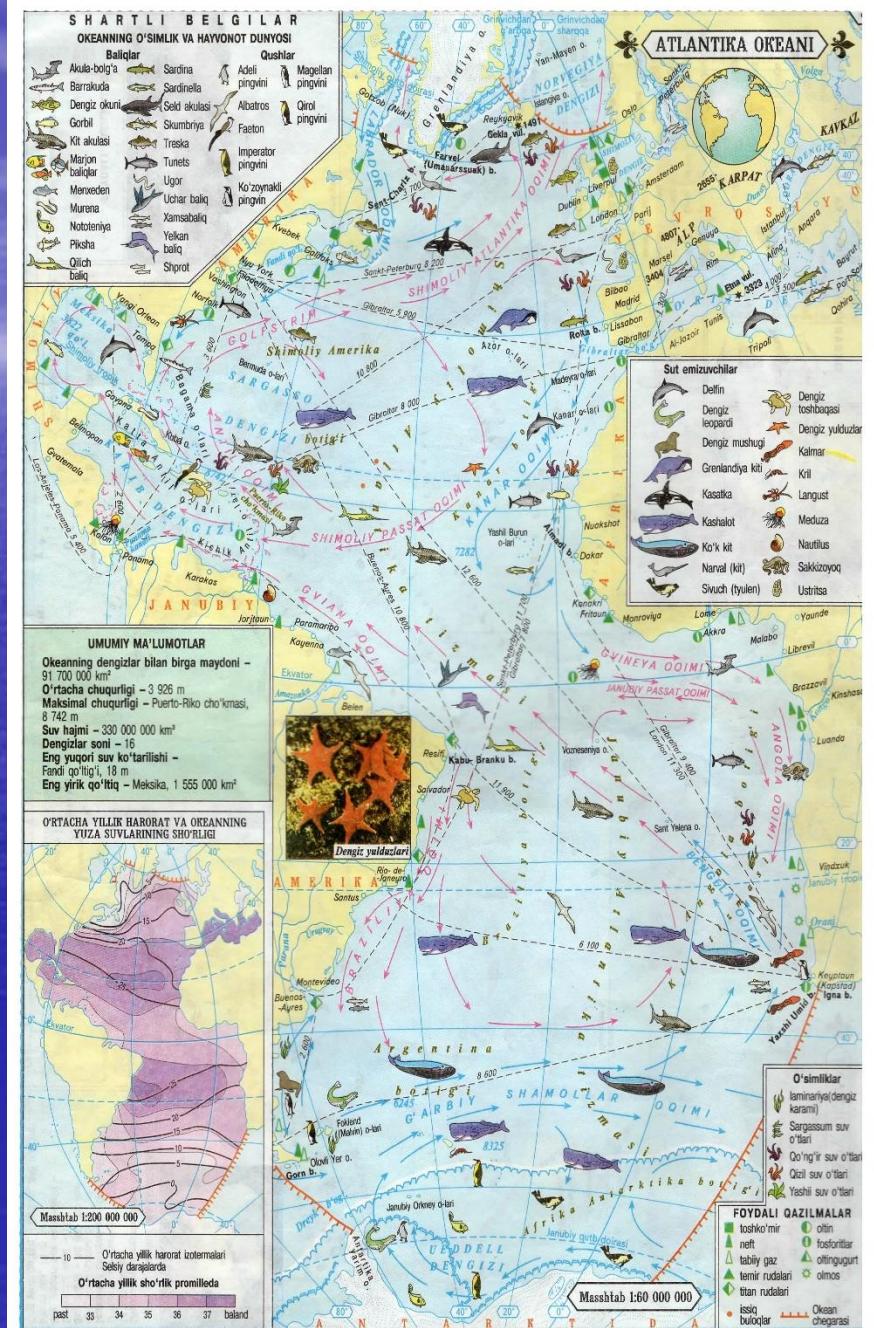
Okeandagi O‘rta okean tizmasi shakli S shakliga o‘xshash bo‘lib, Shimoliy va Janubiy qismlardan iborat. Chuqurligi 2000-3500 m, uzunligi 17000 km, eni 100 km ni tashkil etadi. Okean tizmasining har ikkala tomonidan 4000-6000m chuqurlikda okean qa’ri qismi joylashgan. Tizma asosan chuqurligiga ko‘ra ikki qismga bo‘linadi: g‘arbiy qismda chuqurligi 8000 m dan ortiq, sharqiy qismda 7282 m dan oshmaydi.

Atlantika okeani Shimoliy g'arbida shelf qatlami keng tarqalgan bo'lib, ular Grenlandiya oroli, Labrador, Yangi Shotlandiya yarim orollariga to'g'ri keladi. Uning kengligi 300-400 km ni tashkil etadi. Bu shelf qatlamlari mezozoyga ta'luqlidir.

Floridaning sharqiy qirg'oqlarida 1000 km chuqurlikda suv osti Bleyk platosi joylashgan.

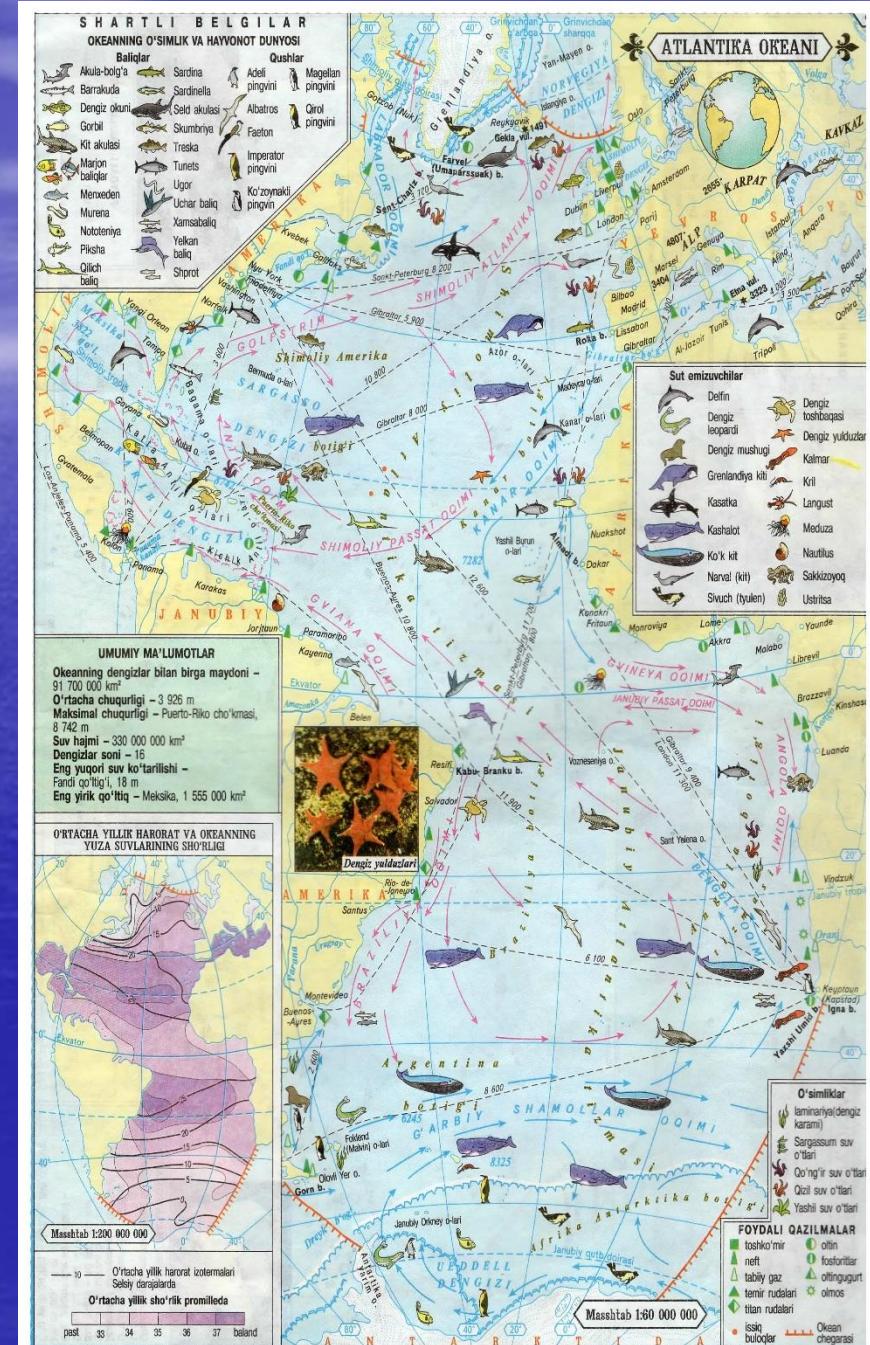
**Suv osti shelfining o‘ziga
 xos keng tarqalgan
 qismining tarkibi
 ohaktoshli-shelf
 platformalardan iborat.**
J.Amerika (Braziliya)
qirg‘oqlarida shelf torayadi
va balandligi bir tekisda
joylashgan. Undan janubiy
(Urugvay va Argentina)
qirg‘oqlarida shelf **400 km**
gacha kengayadi. Bu shelf
qatlamlari mezo-kaynazoy
davriga tegishli.

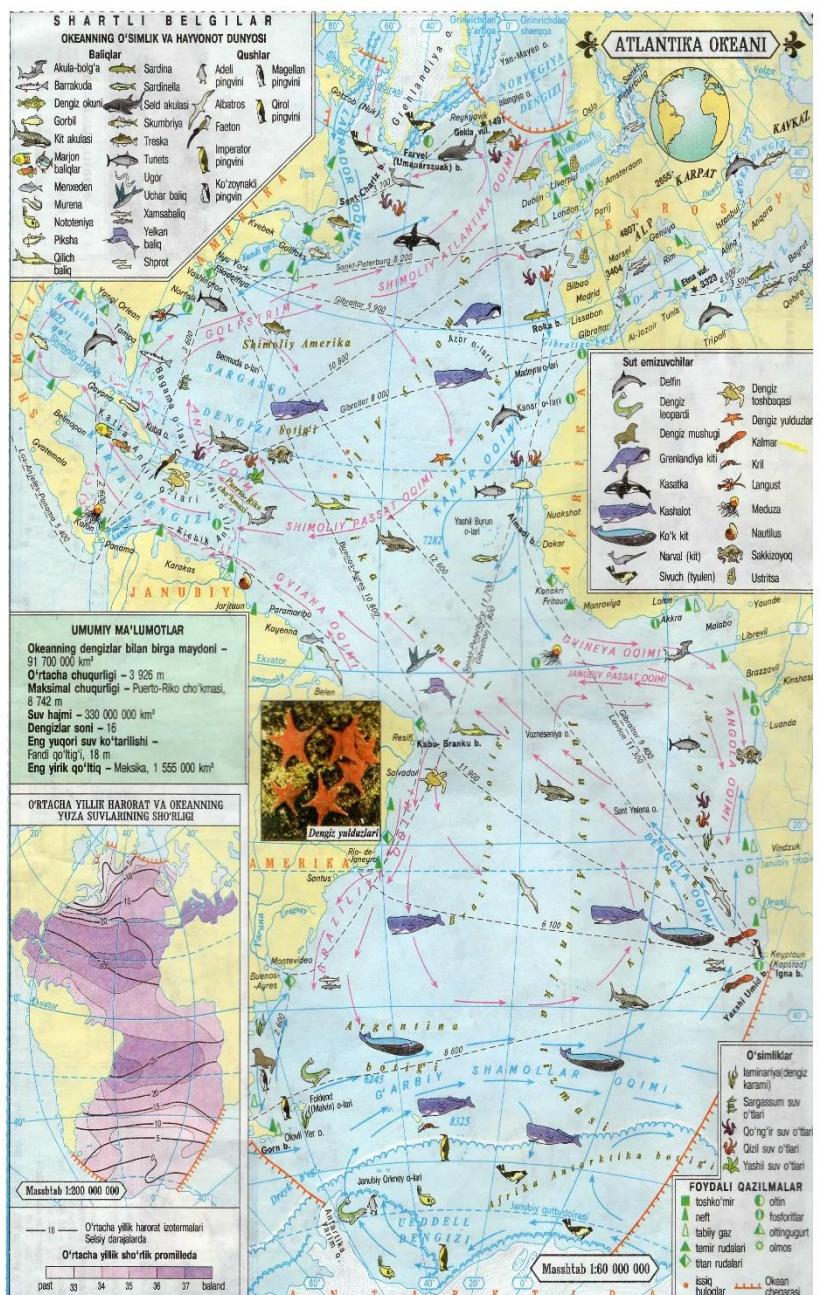

Atlantika okeanida o‘tuvchi zonaga uchta katta dengizlar to‘g‘ri keladi: O‘rta, Karib va Skotiya. Ulardan O‘rta va Karib dengizi aniq ifodalangan.

Karib dengizi qismida har-xil davrga tegishli tog‘ jinslari joylashgan.

O‘rta dengiz qismi esa soddva uzoq davrda shakllangan tog‘ jinslaridan iborat.

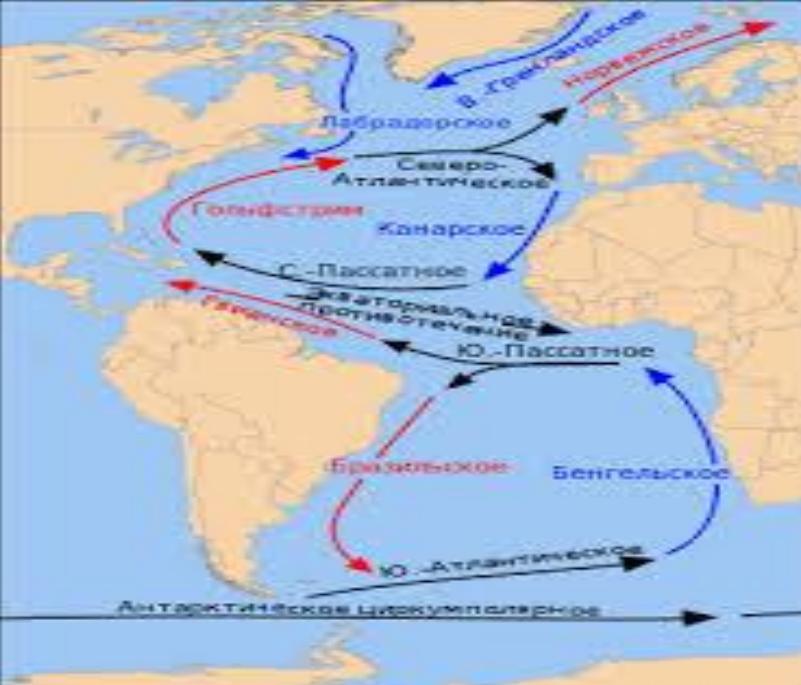
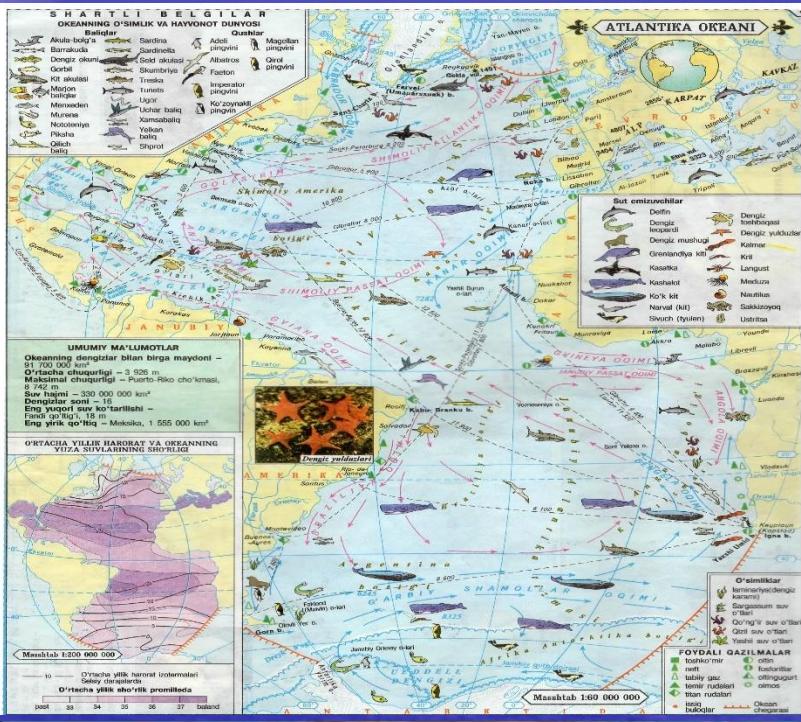

Atlantika okeaniga xos bo‘lgan xususiyat yarim sutkali suv ko‘tarilishidir. Suvning ko‘tarilishi Yevroсиyo qирg‘oqlari bo‘ylariga xosdir. Dunyoda eng yuqori suv ko‘tarilishi Sh.Amerika qирg‘oqlarida **Fandi** **qо‘ltig‘ida (18 m)** kuzatiladi. Okeanning sharqiy qирg‘oqlarida ham suvning ko‘tarilishi ko‘plab kuzatiladi. Britaniya qирg‘og‘idagi **Bristol** **qо‘ltig‘ida 15 m, San-Malo** **qо‘ltig‘ida**

9-12 m gacha ko‘tariladi.

Okean suvining sho‘rligi ham suvning haroratiga mos keladi. Subtropik kengliklarda suvning sho‘rligi **37,25%** bo‘lib, bunga sabab bug‘lanishning yuqoriligi va yog‘in miqdorining kamligidir. O‘rtacha kengliklarda suvning sho‘rligi **35,0%** ga tushadi.

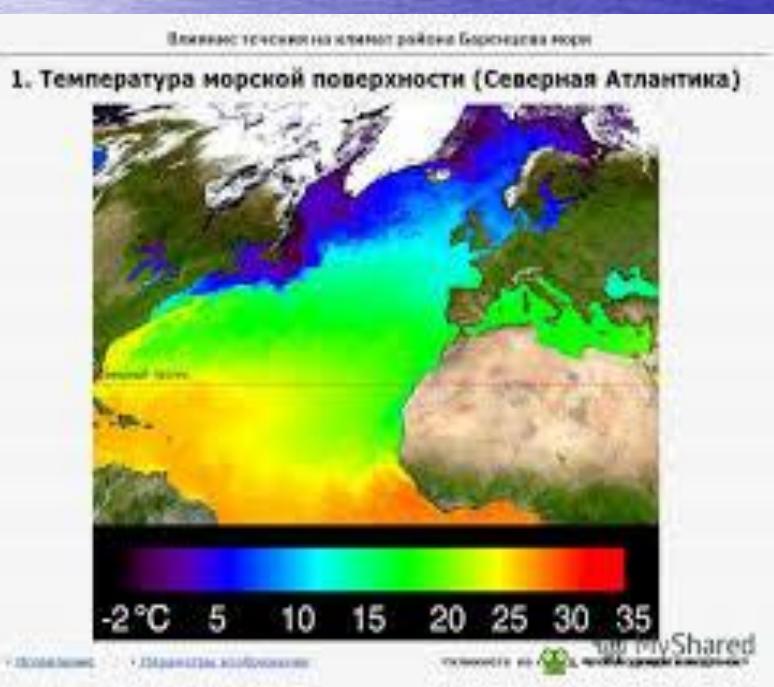
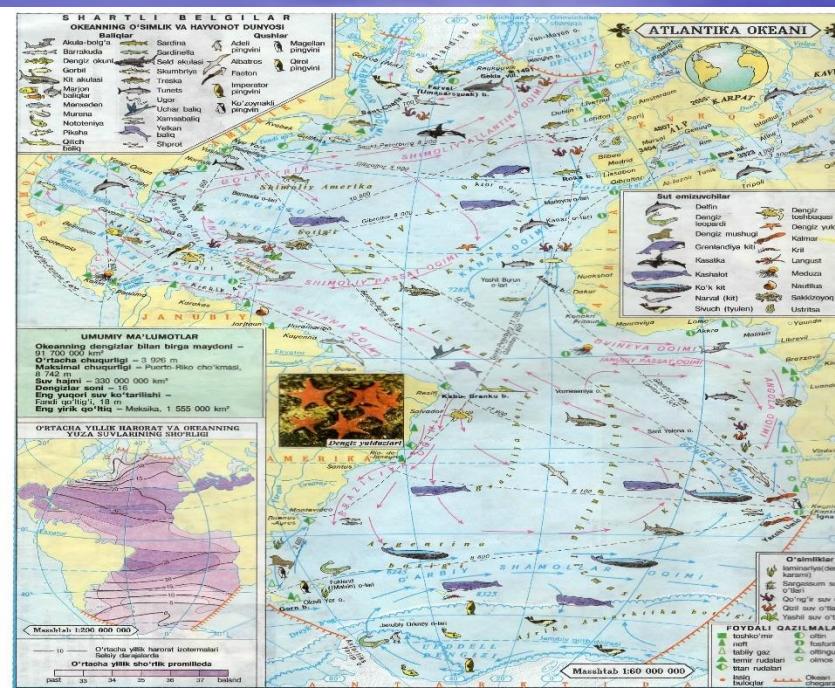

Atlantika okeanining o‘rtacha sho‘rligi *35,4%* dir. Eng sho‘r joyi *37,5%* tropik kenglikda Azor orollarining g‘arbiga to‘g‘ri keladi.

Atlantika okeani suvining tiniqligi ekvatordan qutblarga tomon kamayib boradi. Eng tiniq suv *Sargasso* dengizi suvidir. Xatto oq disk *65,5 m* chuqurlikda ham yaqqol ko‘rinib turadi.

Okean iqlimining xilma-xil bo‘lishi suvning
yuza qatlami **harorati, bug‘lanishi, sho‘rligi,**
gorizontal va vertikal sirkulyatsiyasi
atmosfera jarayonlari bilan uzlucksiz ravishda
aloqadorlikda bo‘lganligi natijasidir. Atlantika
okeani iqlimining tarkib topishida regional
xususiyatlar ya’ni okeanning **shimoldan**
janubga meridional yo‘nalishda katta
masofaga cho‘zilganligidir.

Atlantika okeani yuzasida suvning o‘rtacha harorati **16,53°S** ga teng. Bu ko‘rsatkich **Tinch va Hind** okeanlaridagi o‘rtacha haroratlardan ancha past. Okean suv haroratining pasayishiga **Grenlandiya va Antarktidadagi** muz qalqonlarining ham ta’siri kuchlidir. Yoz oylarida suvning eng yuqori harorati okeanning **Meksika qo‘ltig‘ida** kuzatiladi va **29°S** ni tashkil etadi. Shu faslning o‘zida sharqda Givineya qo‘ltig‘ida suvning harorati **24°S** dan oshmaydi.

Chunki okeanning bu qismiga yil davomida **Bengal sovuq oqimi** ta'sir etib turadi.

Климат Атлантического океана

Yoz va qish oyida okeanning shimoliy va janubiy qismlarida suvning harorati bir xilda taqsimlanmagan.

Yozda suvning harorati **екваторда** **26°-28°S bo‘lsa, 60° sh.k.da 8°-12°S** va **60°j.k.da 0°-2°S** bo‘ladi.

Qishda esa ekvatorda harorat **25°S bo‘lsa, 60° sh.k.da 0°S** va **60° j.k.da -8°-10°S gacha** bo‘ladi. Okeanning eng shimoli-g‘arbida va janubida suvning harorati **-25°S** va undan ham pastga tushadi.

Atlantika okeani ustida **Islandiya**
va Antarktida atmosfera
minimumlari, Shimoliy va
Janubiy Atlantika
maksimumlari vujudga keladi.

Bularning ta'sirida o'rtacha va tropik kengliklarda **juda kuchli shamollar** sodir bo'ladi. Ayniqsa shimoliy tropik kengliklarida uzoq davom etadigan **bo'ronlar** bo'lib turadi.

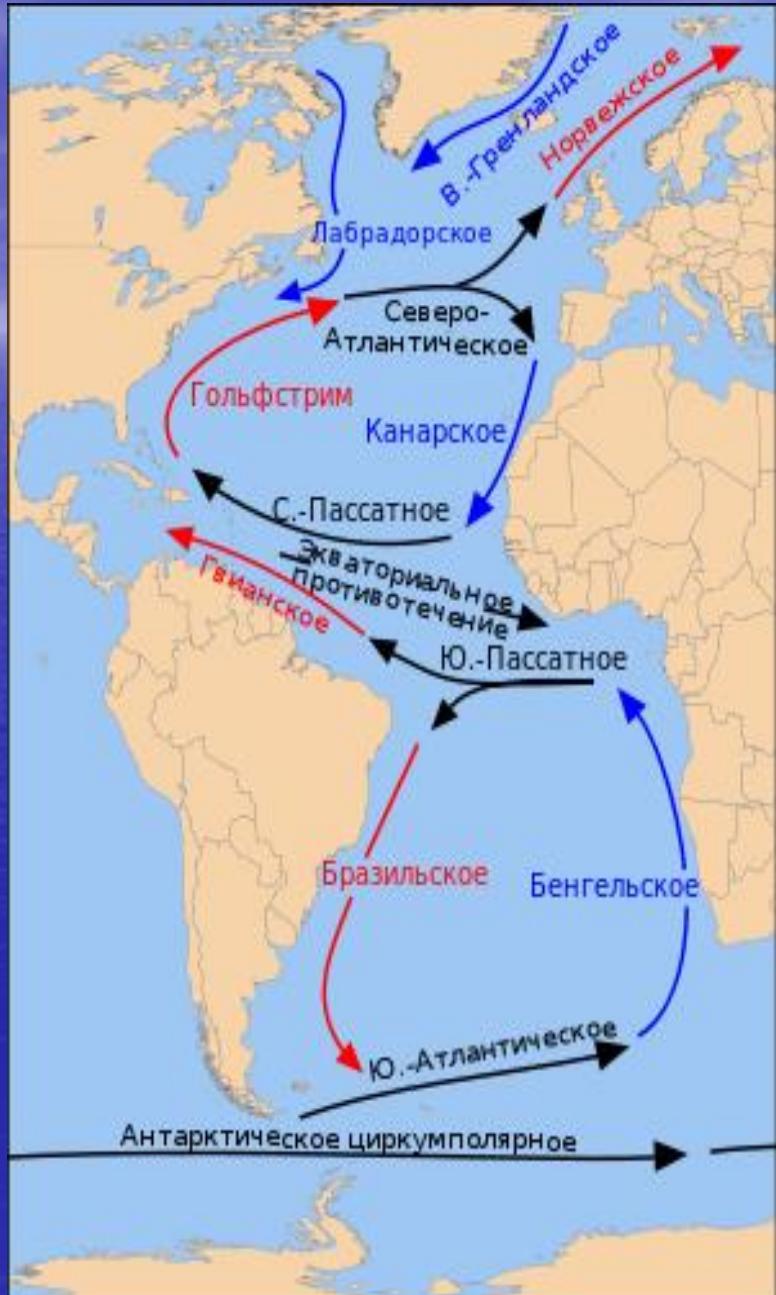

Fig. 4. Температура поверхности морей.

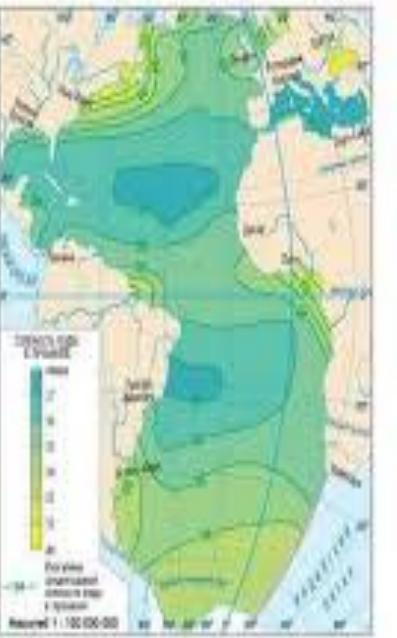
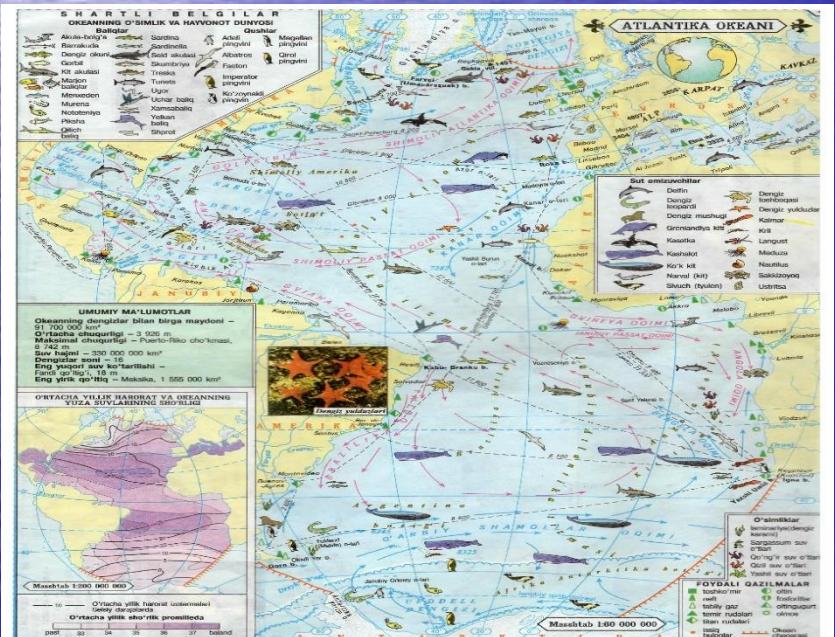

Fig. 5. Состав поверхности морей.

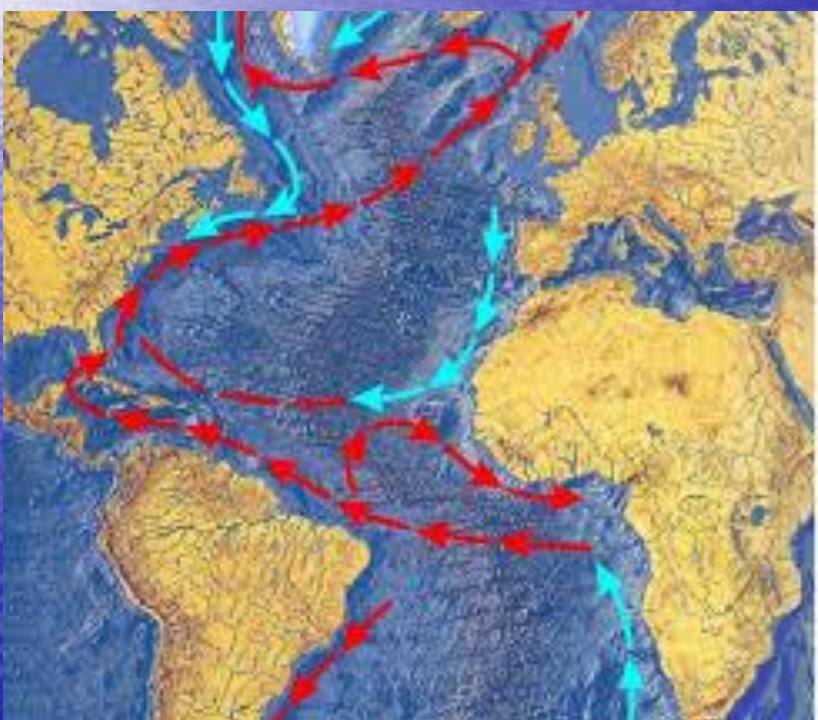
Yog‘in 20° sh.k.da yiliga **640 mm** va 20° j.k.da **270 mm** yog‘in tushadi, bug‘lanish miqdori esa 1640-1660 mm ni tashkil etadi. Janubiy Atlantikada esa suvning yuqori sho‘rligi 37,6 % bo‘lib, Braziliya qirg‘oqlaridan sharq tomondagи akvatoriyada aniqlangan. Subtropik mintaqalardan ekvatorga va qutblarga tomon suvning sho‘rligi pasaya boradi. Ekvatorda yiliga 1770 mm yog‘in tushsa, shundan 1400 mm bug‘lanadi.

Atlantika okeani akvatoriyasiga **muzlar va aysberglar** qutblardan oqib kelib, okean suvining rejimiga va balansiga ta'sir etadi.

Shimoliy Atlantikaga **Shimoliy Muz okeanidan har yili 20000 km³,**
Sharqiy Grenlandiya oqimi yordamida 10000 km³ va Baffin dengizidan 5000 km³ muz oqib keladi.

Atlantikaning janubiy qismida muzlar va aysberglar Antarktida materigi yaqinida va Uedell dengizida hosil bo‘ladi.

Atlantika okeanidagi oqimlar o‘zlarining dinamik yo‘nalishda ikkita **halqasimon** harakat hosil qiladi. Shimoliy yarim sharda **Shimoliy Passat, Golfstrim, Shimoliy Atlantika va Kanar oqimlari** birinchi halqasimon harakatni tashkil etadi. Janubiy yarimsharda esa **Braziliya, G‘arbiy shamollar, Angola va Janubiy Passat oqimlari** ikkinchi halqasimon harakatni vujudga keltiradi. Shimoliy va Janubiy Passat oqimlari o‘rtaligida **Passat oralig‘i qarshi oqimi** harakat qiladi.

Atlantika okeani har ikki tomonida sanoati va xo‘jaligi yuqori darajada rivojlangan mamlakatlar joylashgan. Okean va uning dengizlari atrofidagi mamlakatlarda Yer kurrasi aholisining **40%** yashaydi va jahon sanoati mahsulotining **80%** ni ishlab chiqaradi.

Dunyodagi eng yirik portlarning aksariyati Atlantika okeni havzasida tarkib topgan. Dunyo kemalarida tashiladigan yuklarning **65 %** shu okean orqali o‘tadi. Bir yilda tashiladigan yuklarning miqdori o‘rta hisobda **1 mlrd. t** ni tashkil etadi.

Atlantika okeani shelflari foydali qazilmalar neft va tabiiy gaz keng tarqalgan. Eng ko‘p neft **Marakaybo lagunasidan** qazib olinadi. U yerdagi **4500 skvajina yiliga 93 mln. t neft** chiqarib beradi.

Meksika qo‘ltig‘idan yiliga **60 mln. t neft va 120 mlrd. m³ gaz** qazib olinadi. Afrikaning Nigeriya sohillarida **50 dan ziyod dengiz neft konlari** ishlab turibdi.

Braziliya shelfida 25 dan ziyod neft konlari ochilgan. Britaniya sektorida 4,5 mlrd. t neft va 990 mlrd m³ gaz zahirasi mavjud. Shundan har yili 78-80 mln. t neft qazib olinadi. Shimoliy dengiz bag‘iridagi konlar yiliga 4 mlrd. m³ gaz berib turadi. Kelajakda Atlantika okeani shelfidan har yili 300 mln. t neft va .150 mlrd. m³ tabiiy gaz qazib olish mo‘ljallanmoqda.